

JÓZEF BAKALARZ TChr
KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI

INSTRUKCJA „DUSZPASTERSTWO MIGRANTÓW”

WPROWADZENIE DO DOKUMENTU

W dniu 26 maja 1978 r. Papieska Komisja dla Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów skierowała do episkopatów poszczególnych krajów list okólny *Chiesa e mobilità umana* poświęcony sprawom duchowej opieki nad różnymi kategoriami ludzi wędrujących.¹ Do listu Komisja dołączyła sześć wielojęzycznych instrukcji dotyczących kolejno: migrantów, marynarzy, lotników, koczowników, turystów i podróżujących autostradami.²

Pierwsza z instrukcji: *pastorale degli emigranti*³ zasługuje na szczególne zainteresowanie z tej racji, że wśród różnych rodzajów zjawiska ruchliwości migracja zajmuje w świecie i w Kościele miejsce najważniejsze. Zwłaszcza w obecnych czasach stanowi ona „poważny bodziec dla sumienia Kościoła.” Dlatego wspomniana Komisja, która dokładnie bada współczesne zjawisko migracji, przekazuje swe przemyślenia wszystkim kościołom partykularnym w formie pastoralnych wskazań i refleksji.

Prezentowany niżej dokument ma częściowo charakter prawny, ale głównie pastoralny. Pod względem prawnym ma on niską rangę z racji prawodawcy (Komisja) i swojej formy (instrukcja). Jednakże od strony pastoralnej ma on duże znaczenie, gdyż objaśnia dotychczasowe przepisy prawne, uzasadnia je nowymi racjami oraz wskazuje nowe możliwości ich praktycznego zastosowania.

Instrukcja dzieli się, oprócz krótkiego wstępu i zakończenia, na 3 części. Pierwsza ukazuje oblicze współczesnej migracji, druga jest poświęcona pastoralnej postawie Kościoła wobec migrantów, wreszcie trzecia zajmuje się szczególnymi aspektami migracji i migrantów. Dość bogatą

¹ AAS 70:1978 s. 357-378. Tekst polski zob. *Studia polonijne*. T. 5. Lublin 1983.

² „On the Move” 8:1978 nr 1 s. 73-195.

³ Tamże s. 73-94.

i różnorodną treść instrukcji można sprowadzić do trzech poniżej przedstawionych kluczowych zagadnień.

1. CHARAKTER WSPÓŁCZESNEJ MIGRACJI

Współczesna migracja, obejmująca ponad 50 mln osób żyjących poza granicami swych krajów, wpływa poważnie na życie indywidualne i społeczne ludzi wszystkich krajów i kontynentów. Zainteresowany losem migrantów Kościół stara się rozeznać obiektywną sytuację tego zjawiska, aby do jego warunków i wymogów dostosować własne duszpasterstwo. W szczególności Kościołowi zależy na rozróżnieniu w migracji stron pozytywnych i negatywnych, a następnie na takim ukierunkowaniu duszpasterstwa, aby zapobiegało ono, a przynajmniej łagodziło niekorzystne sytuacje religijno-moralne migrantów, a równocześnie wykorzystywało wartości migracji do ewangelizacji Kościoła i świata.

W ujętej pod kątem pastoralnym charakterystyce migracji omawiana instrukcja analizuje najpierw przyczyny tego zjawiska, dzieląc je tradycyjnie na ekonomiczne i ideologiczne. Te pierwsze wynikają według dokumentu ze współzależności gospodarczej poszczególnych krajów, a jeszcze bardziej z nierównego podziału zasobów gospodarczych w zasięgu światowym, co powoduje, że ludzie z krajów uboższych, niezdolnych do zagwarantowania własnym obywatelom wystarczających źródeł utrzymania, udają się do krajów zamożniejszych, zwłaszcza wysoko uprzemysłowionych. Rozdział dóbr materialnych decyduje więc przede wszystkim o podziale na kraje emigracyjne i imigracyjne. W emigracji ekonomicznej, określanej zwykle jako dobrowolna, instrukcja wskazuje na możliwość występowania subiektywnego przymusu. Emigracja ta jest bowiem często jedynym wyjściem wobec jawnego lub utajonego bezrobocia i nędzy. Jest więc powodowana koniecznością poprawy warunków życia i duchowego rozwoju migrantów i ich rodzin.

Przyczyny ideologiczne instrukcja łączy z emigracją przymusową, którą powodują z jednej strony konieczność uwolnienia się spod systemów naruszających prawa człowieka, a z drugiej — poszukiwanie należytej każdemu wolności. Specyfika migracji ideologicznej poważnie rzutuje na duszpasterstwo, które swą strukturą i metodami musi uwzględnić szczególne potrzeby i problemy ludzi pozbawionych m. in. prawa do posiadania własnej ojczyzny (I nr 1, III nr 7).

Instrukcja nakazuje wziąć pod uwagę w duszpasterstwie także następstwa migracji, zwłaszcza te negatywne. Wszyscy bowiem migranci to ludzie żyjący w poczuciu tymczasowości, przeżywający społeczno-kulturowe wykorzenienie i psychiczne rozdarcie, które razem wzięte zaost-

rzają ich proste nawet sprawy życiowe oraz budzą nowe problemy, jak np. poznanie obcego języka, przygotowanie do zawodu, czy przystosowanie się do innej kultury. Z reguły migracja wywołuje również ostre kryzysy religijne i moralne, zwłaszcza w środowiskach ideologicznie pluralistycznych, gdzie działają różne grupy nacisku obce chrześcijaństwu.

Nieco uwagi instrukcja poświęca sprawie poszanowania praw migrantów w kraju osiedlenia. Ukazuje, że pomimo postępów w tej dziedzinie na płaszczyźnie formalnoprawnej imigranci faktycznie są traktowani jako ludzie niższej kategorii. Są wykorzystywani, spychani do prac ciężkich i najmniej płatnych, często pozbawieni należytych im zabezpieczeń społecznych. Migranci „nielegalni”, pracujący pokątnie, pozostają zwykle bez żadnych środków ochrony prawnej.

W charakterystyce zjawiska migracji instrukcja *Pastorale degli emigranti* wskazuje na to, co jest ważną nowością, na sytuacje szczególne, niekiedy społecznie patologiczne, które stwarzają odrębne i bardzo delikatne problemy duszpasterskie. Idzie tu w szczególności o fakt migracji z regionów rolniczych, zwłaszcza z krajów ubogich do ośrodków miejskich w krajach rozwiniętych. Migranci przeżywają wówczas nie tylko typowe wykorzenienie kulturowe, lecz także wstrząs spowodowany zetknięciem się z cywilizacją miejską. Swoiste problemy przeżywają również ludzie najubożsi, analfabeci, dzieci, studenci zagraniczni czy znajdujący się w obozach uchodźcy. W nader skomplikowanych warunkach duszpasterskich pozostają małżeństwa mieszane wyznaniowo, migranci oddzieleni od rodziny, rozwiedzeni i żyjący w konkubinatach. Instrukcja poleca uwrażliwiać się na te sytuacje i poszukiwać odpowiednich rozwiązań w duszpasterstwie.

2. INTEGRACJA GRUP ETNICZNYCH

Drugim podstawowym zagadnieniem, którym zajmuje się instrukcja *Pastorale degli emigranti*, jest sprawa ułożenia sprawiedliwych i braterskich stosunków pomiędzy migrantami a miejscową społecznością. Wskazania dotyczące tej sprawy są liczne, ale rozproszone we wszystkich częściach instrukcji.

W tej delikatnej dziedzinie instrukcja zajmuje stanowisko bardzo wyważone. Od strony negatywnej wyklucza ona występujące tu często skrajne tendencje do asymilacji migrantów bądź ich społecznej izolacji, a także wszelkich innych objawów nacjonalistycznych podziałów, wrogości i obojętności. Pozytywnie zaś podkreśla ona potrzebę indywidualnej i społecznej adaptacji oraz włączenia się migrantów w życie miejscowej społeczności kościelnej i świeckiej. W przebiegu procesu integra-

cyjnego dokument akceptuje głównie dwie zasady: jedności i pluralizmu społeczno-kulturowego.

Tę pierwszą zasadę instrukcja motywuje faktem, że „wszyscy ochrzczeni są członkami jednego Ludu Bożego” i stąd migranci, gdziekolwiek się znajdują, wszędzie są „jak u siebie w domu” (II nr 1). Zasada jedności uprawnia migrantów do życzliwego przyjęcia i roztoczenia nad nimi wszechstronnej opieki ze strony miejscowej wspólnoty kościelnej, a równocześnie zobowiązuje ich do poszanowania dziedzictwa kulturowego kraju imigracji, do opanowania miejscowego języka i zaangażowania się w życie lokalnego kościoła.

Zasada pluralizmu kulturowego wynika z wrodzonego prawa migrantów do zachowania i rozwoju własnego dziedzictwa etnicznego, swej tradycji i kultury. W praktyce kościelnej omawiana instrukcja podkreśla doniosłość używania ojczystego języka migrantów w liturgii, duszpasterstwie i katechezie. Nowością jest tu podkreślenie, że dzieci migrantów są ludźmi dwukulturowymi, którym we wszystkich formach działalności duszpasterskiej należy zapewnić taką opiekę, która by tę dwukulturowość uwzględniała (III nr 5). „W szczególności szkoły muszą — według instrukcji — pozwolić na doskonalenie się w języku ojczystym i kulturze ojczystej, a równocześnie na dorównanie w niezbędnej mierze warunkom rówieśników kraju imigracji” (III nr 5).

Efektem przebiegającego według powyższych zasad procesu integracyjnego jest spotkanie się ludzi różnych kultur, współżyjących ze sobą w duchu chrześcijańskiej jedności i braterstwa, przy równoczesnym zachowaniu ich własnej tożsamości etnicznej i pewnej odrębności społeczno-kulturowej. W tej drugiej sprawie instrukcja wyraźnie podkreśla, że „wierność osób, rodzin i grup wobec szczepu, z którego wyrosli, stanowi godną podziwu i wzruszającą właściwość” (I nr 5). Przynależność zaś do grupy etnicznej jest według dokumentu podstawowym i niewyrzekalnym prawem, a także wielkiej wagi wartością społeczną, która ubogaca nie tylko członków tej grupy, lecz także społeczność miejscową.

3. PASTORALNA POSTAWA KOŚCIOŁA

Podobnie jak wcześniejsze dokumenty⁴ instrukcja *Pastorale degli emigranti* objaśnia zasady odpowiedzialności za duszpasterstwo migrantów ze strony kościoła miejsca imigracji i migracji. Nowością jest tu stwier-

⁴ Instrukcja Kongregacji Biskupów z 22 VIII 1969 r. *De pastorali migratorum cura* (AAS 61:1969 s. 614-643). Tekst polski zob. *Studia polonijne*. T. 4. Lublin 1982.

dzenie, że ten pierwszy jest „głównym depozytariuszem odpowiedzialności duszpasterskiej” wobec migrantów (II nr 1). Jednakże oba kościoły są bezpośrednio powołane do duchowej opieki nad tymi ludźmi. Dzięki zgodnej współpracy dopełniają one wzajemnie swe niepowtarzalne role duszpasterskie. Samo zaś duszpasterstwo ma przez to charakter międzyterytorialny, czy po prostu międzynarodowy. Autorzy określają je niekiedy jako integralne.

W duszpasterstwie tym specyficznym zadaniem kościoła miejsca imigracji jest życzliwe przyjęcie przybyszów i zorganizowanie opieki nad nimi poprzez różne osoby i instytucje duszpasterskie. Natomiast obowiązkiem kościoła miejsca emigracji jest przygotowanie wyjeżdżających do adaptacji w odmiennym środowisku społecznym i utrzymanie, głównie poprzez kapłanów etnicznych, kontaktów z emigrantami.

Wśród różnych osób i instytucji opiekuńczych instrukcja podkreśla znaczenie kapłana etnicznego, zwanego kapelanem lub misjonarzem migrantów. Papieska Komisja nazywa go „człowiekiem-pomostem”, czyli tym, który żyje i działa na pograniczu dwóch kościołów lokalnych, dwóch kultur i umysłowości. Wymaga to od niego starannego przygotowania się do pracy w innym kraju, psychologicznej, kulturowej i duszpasterskiej adaptacji do miejscowych warunków, a także pewnej stałości jego urzędu. Misyjny charakter pracy w skomplikowanej rzeczywistości migracyjnej decyduje, że kapelanami migrantów mogą zostać tylko kapłani odpowiednio dobrani i obdarzeni szczególnym charyzmatem poświęcenia oraz służby innym.

Mówiąc o kapelanach Papieska Komisja ma na uwadze przede wszystkim członków instytutów zakonnych, których celem jest apostołstwo na rzecz migrantów (II nr 7). Zaznacza ona jednak, że praca ta jest otwarta również dla wszystkich innych instytutów zakonnych i świeckich, zwłaszcza żeńskich, dla których polem działalności jest najczęściej katechizacja, opieka nad osobami starymi i dziećmi oraz kierownictwo specyficznymi organizacjami społecznymi.

Dość szczegółowo instrukcja przedstawia funkcję delegata krajowego, koordynującego wysiłkami wszystkich diecezji danego kraju na rzecz migrantów, a także delegata kapelanów danej grupy etnicznej pracujących w obcym kraju (II nr 9-10).

Po raz pierwszy instrukcja wskazała oryginalne pole działalności wśród migrantów dla asystentów społecznych, zaznaczając, że mogą oni również stać się cennymi współpracownikami kapelanów oraz animatorami w różnych instytucjach kościelnych i społecznych.

Na uwagę zasługuje wreszcie fakt, że nowy dokument uwydatnił rolę samych migrantów w duszpasterstwie własnej grupy etnicznej i w dusz-

pasterstwie lokalnym, wskazując wiele praktycznych możliwości ich zaangażowania się w tej dziedzinie.

Oceniając prezentowaną poniżej instrukcję, trzeba przyznać, że w serii posoborowych dokumentów dotyczących duszpasterstwa migrantów, stanowi ona ważny krok w kierunku upowszechnienia w całym Kościele właściwej postawy pastoralnej w środowiskach migrantów. Nadto zgłasza ona wiele nowych i delikatnych problemów, które poleca studiować i szukać odpowiednich sposobów ich rozwiązania w praktyce duszpasterskiej.